

Gönderim Tarihi: 21.05.2022
Kabul Tarihi: 13.06.2022
Yayımlanma Tarihi: 26.06.2022

İbrahim Aczî'ye Ait Bir Dönem Eleştirisi: *Dünyaya Bakarak**

Muhammet Akif Tiyek

Araş. Gör., Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü
Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı
Research Assistant, University of Ankara Faculty of Divinity
Department of Turkish Islamic Literature.
Ankara, Turkey
m.akiftiyek@hotmail.com
ORCID orcid.org/0000-0002-4975-6664

Atıf/Cite as: Tiyek, Muhammet Akif. "İbrahim Aczî'ye Ait Bir Dönem Eleştirisi: *Dünyaya Bakarak*" Kalemname, 7/13 (Haziran 2022), 147-170.

Öz:

Şairler içinde buldukları duygu durumunu ya da aktarmak istedikleri mesajları, ortaya koydukları ürünler üzerinden yansıtmaktadırlar. Bu amaç doğrultusunda vücut bulan edebî eserler, âdeta şairlerin duygularının terennümüdür. Onların içinde buldukları toplumun fertleri olmasından ve ortaya konulan ürünlerin ilgili toplumun ve muhitin özelliklerini taşımasından dolayı edebî eserlerin içinde bulunan toplumdaki bağımsız bir şekilde yorumlanması ve değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu bakımdan şair, ferdi olduğu topluma ilişkin çeşitli görüş, öneri, eleştiri ve tavsiyelerde bulunan kişi olarak değerlendirilebilir. Toplumun yapısı ve işleyişiyle ilgili hususları değerlendiren şairler, kişilerin ya da toplumların daha çok eksik ya da kusurlu yönleri üzerinde durmuşlardır. Onlar bu eksik ve kusura yönelik bireyleri ve kurumları eleştirmekten geri durmamış; insanları ve yöneticileri otorite, örf, ahlak başta olmak üzere çeşitli alanlarda uyarılmışlardır. İbrahim Aczî Kendi de bu eleştiri kültürüne sahip şairlerden biridir. Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde bulunan *Dünyaya Bakarak* adlı eserinde toplumda gözlemediği ahlaki yozlaşmayı gözler önüne sermiş; bireye ve topluma ilişkin hususları eleştirmiş ve toplumun bir an önce aslına, özüne dönmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu çalışmada, öncelikle Aczî'nin ve eserin yazılmasına ilhâm teşkil eden Ebû Saîd Hâdimî'nin hayatı hakkında kısaca bilgi verildikten sonra *Dünyaya Bakarak* adlı eser tanıtılacak ve eserin içerdiği eleştirel unsurlara değinilecektir. Çalışmanın sonunda ise eserin transkripsiyonlu metnine yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Halk Edebiyatı, Türk İslâm Edebiyatı, Aczî, Dünyaya Bakarak, Eleştiri.

* Yazının ilk hâlini okuyup değerlendiren ve önerilerde bulunan kıymetli hocam Prof. Dr. Zülfikar Güngör'e ve çalışmanın ortaya çıkmasında sürekli fikir alışverişinde bulunduğum Araş. Gör. Münevver Tiyek'e teşekkür ederim.

A Period Criticism of Ibrahim Aczî: *Dünyaya Bakarak*

Abstract:

Poets reflect their emotional state or the messages they want to convey through the products they put forward. Literary works created for this purpose, so to speak, are the expressions of the poets' feelings. Due to the fact that they are members of the society they live in and that the products put forward have the characteristics of the relevant community and environment, it is not possible for literary works to be interpreted and evaluated independently of the community in which they live. In this respect, the poet can be considered as a person who makes various opinions, suggestions, criticisms, and recommendations regarding the community in which he lives. Evaluating the issues related to the structure and functioning of society, the poets focused on the deficient or faulty aspects of individuals or communities. They did not hesitate to criticize these missing and defective individuals and institutions; they warned people and administrators in various fields, especially in authority, custom and morality. Ibrahim Aczî Kendi is one of the poets who have criticism culture. In his work titled "*Dünyaya Bakarak*" in the Konya Yusuf Ağa Library, he revealed the moral corruption he observed in society; he criticized the issues related to the individual and community and stated that the community should return to its origin as soon as possible. In this study, firstly, we will give a brief information about the life of Aczî and Ebû Saîd Hâdimî, who inspired the writing of the work. Then we will introduce his work called "*Dünyaya Bakarak*" and mention critical elements of the work. At the end of the study, the transcribed text of the work will be included.

Keywords: Folk Literature, Turkish Islamic Literature, Aczî, *Dünyaya Bakarak*, Criticism.

GİRİŞ

Eleştirme, insan olmanın doğal bir süreci olarak değerlendirilebilir. Bireyler, toplumda ya da diğer bireylerde gördüğü hususları eleştirerek toplumun aksayan yönlerini yansıtmaya çalışırlar. Eleştiriler; millî menfaatler, toplumsal bozulma, içinde bulunulan durumdan rahatsızlık duyma gibi çeşitli nedenlerle yapılabilir. İnsanın düşünce ve davranışlarını derinden etkileyen savaşlar, göçler, siyasî sorunların yol açtığı problemler gibi birçok durum da en temel eleştiri konuları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hayattan ilham alan ve devrinin âdeta aynası konumunda olan şairlerin kaleme aldığı eserler, onların beslendiği sosyo-kültürel ortamın özelliklerini yansıtmaktadır. Özellikle insanlarla yakın iletişim içerisinde bir yaşam tarzı benimseyen halk şairlerinin eserlerinde, toplumsal problemler ve bunların eleştirilerinin, hatta bazen çözüm önerilerinin izinin sürülebilmesi daha sık karşılaşılan bir durumdur. Şairler, toplumsal hayatın inşası, ihyası ve iflasını eserlerinde yansıtarak ülkenin ve insanların panoramasını gözler önüne sermektedirler. Bu amaç uğrunda şiiri bir araç olarak gören şairler, içinde

yaşadıkları topluma yönelik hususları şiirleriyle dile getirmektedirler. Ortaya konan her edebî eser, genellikle ilgili zaman ve muhitte yoğrularak vücuda gelmektedir. Bundan dolayı edebî eserlerin dönem ve coğrafyadan bağımsız değerlendirilmesi mümkün olmayıp muhtevanın iyi bir şekilde anlaşılması için bu durumun göz önünde bulundurulması bir zorunluluktur.

1882-1965 yılları arasında hayatını sürdüren İbrahim Aczî, bu hayat serencamında II. Abdülhamit Dönemi (1876-1909), Balkan Savaşları (1912-1913), I. Dünya Savaşı (1914-1918), Osmanlı Devleti'nin yıkılıp Cumhuriyet'in kurulması gibi tarihi ve siyasi birçok olaya şahit olmuştur. Bu zaman zarfında Aczî, toplumun aksak yönlerini eleştirmekten geri durmamış; ahlaki yozlaşmayı sert bir şekilde dile getirmiştir. Bu çalışmada Aczî'nin "*Dünyaya Bakarak*" adlı eseri tanıtılacak, eserden hareketle onun dönemine ve dönemindeki insanlara yönelik ne gibi eleştirilerde bulunduğu ile ilgili bilgiler verilecektir. Çalışmada önce Aczî'nin ve bu eserin ilham kaynağı olduğu iddia edilebilecek Ebû Saîd Hâdimî'nin hayatları hakkında muhtasar bilgiler sunulacaktır. Söz konusu eserin tanıtımı yapıldıktan sonra şekil ve muhteva özelliklerine değinilip çalışmanın sonunda eserin metnine yer verilecektir.

1. İbrahim Aczî Kendi'nin Hayatı

İbrahim Aczî Kendi, 1299/1882 yılında Konya'da dünyaya gelmiştir. Babası Mahmud Efendi, annesi ise Emine Hanım'dır.¹ İbrahim Aczî, eğitimine Konya Ereğlisi'nin Divle Nahiyesi'nde başlamış;² Konya Piri Mehmet Paşa Mektebi,³ Molla Efendi Medresesi,⁴ Konya İdâdî Mektebi⁵ ve İstanbul Mülkiye Mektebinde eğitimine devam etmiştir.⁶ Aczî'nin Mülkiye Mektebindeki eğitimi 29 Haziran 1317/12 Temmuz 1901 tarihinde Konya'ya sürgün edilmesiyle yarıda kalmış; kısa bir süre sonra dönemin Konya Valisi Ferit Paşa tarafından Yol Mühendisliği Evrak Kâtipliğine atanmıştır.⁷ Aczî, Konya ve çevresinde memur, müdür, öğretmen olarak çalışmış ve 1936 yılında emekliye ayrılmıştır.⁸ 9 Ağustos 1965 tarihinde vefat eden Aczî, Konya Üçler Mezarlığına defnedilmiştir.⁹ Kendisini folklor alanındaki çalışmalara adayan Aczî'nin birçok eseri, ayrıca gazete ve dergilerde yayımlanmış makaleleri bulunmaktadır.¹⁰ Eserleri, ailesi tarafından Konya Yusuf Ağa Kütüphanesine bağışlanmıştır.¹¹

¹ İbrahim Aczî Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî* (Konya: Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10437), 354b; İbrahim Aczî Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım* (Konya: Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 11761), 1932, 1. cilt, 57; Ahmet Cenap Kendi, "Babam İbrahim Aczi Kendi", *Memleket Gazetesi* (30 Mayıs 2018), <https://www.memleket.com.tr/babam-ibrahim-aczi-kendi-25755yy.htm>; Serdar Ceylan, "İbrahim Aczi Kendi (1883-1965)", *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar Vefatının 50. Yılında İbrahim Aczi Kendi (1883-1965)* 15/18 (Haziran 2015), 274-275.

² Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım* (42 Yu 11761), 1. cilt, 24, 34.

³ Ahmet Çelik, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Konya Öğretmenleri* (Konya: Konya Belediyesi Kültür Yayınları 414, 2020), 117.

⁴ Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî* (42 Yu 10437), 4a.

⁵ Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım* (42 Yu 11761), 1. cilt, 81-82.

⁶ Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım* (42 Yu 11761), 1. cilt, 156-158.

⁷ Kendi, *Hayal Bahçesi ve Hayatım* (42 Yu 11761), 1. cilt, 160-161, 180; Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî* (42 Yu 10437), 355a.

⁸ Kendi, *Dîvân-ı 'Aczî* (42 Yu 10437), 355a- 355b.

⁹ Kendi, "Babam İbrahim Aczi Kendi", <https://www.memleket.com.tr/babam-ibrahim-aczi-kendi25755yy.htm>; Ceylan, "İbrahim Aczi Kendi (1883-1965)", 277; Mehmet Ali Uz, *Konya Kültürüne Hizmet Edenler* (Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No 48, 2003), 44; Çelik, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Konya Öğretmenleri*, 121.

¹⁰ Aczî'nin nicelik olarak oldukça fazla eseri mevcuttur. Çalışmanın konusu olmadığı için şairin eserleri ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmemiştir. Aczî'nin eserleri ile ilgili bilgi için bakınız: Muhammet Akif Tiyek, "İbrahim Aczi Kendi Bibliyografyası", *ATEBE Dergisi* 6 (Aralık 2021), 175-191. <https://doi.org/10.51575/atebe.1023317>

2. Ebû Saîd Hâdimî'nin Hayatı

Hâdimî nisbesiyle meşhur olan müellifin asıl ismi, Muhammed b. Mustafa b. Osman el-Hüseynî el-Müftü el-Hâdimî Ebû Saîd en-Nakşîbendî'dir.¹² Babası Fahru'r-Rum olarak bilinen Kara Hacı Mustafa Efendi (öl. 1147/1734-1735),¹³ annesi ise Pirlevganda¹⁴ müftüsünün kardeşi Hediye Hanım'dır.¹⁵ Ebû Saîd Hâdimî, 1113/1701-1702 yılında Konya Hâdim'de¹⁶ doğmuştur. İlk eğitimine babasının yanında başlamış; bir müddet sonra onun teşvikiyle İstanbul'a giderek devrin önemli âlimlerinden Kazâbâdî Ahmet Efendi'den¹⁷ eğitimini tamamlayarak icazet almış ve memleketine dönmüştür.¹⁸ Ebû Saîd Hâdimî kendisini sarf, nahiv, belagat, mantık, hadis ve kelam gibi çeşitli ilimlerde geliştirmiştir. Hâdim'de vaazlar vermiş, medresede hocalık vazifesini ifa etmiş ve müftülük yapmıştır.¹⁹ Muhammed b. Yusuf el-Antâlî,²⁰ İsmail b. Mustafa el-Gelenbevî²¹ ve Hafız İsmail el-Konevî,²² Hâdimî'nin yetiştirdiği önemli isimlerdendir.²³ Hâdim'in önemli bir ilim merkezi hâline gelmesinde büyük rolü bulunan Hâdimî, 1176/1762-1763 rahatsızlanmış ve bu rahatsızlık neticesinde vefat etmiştir.²⁴ Çok yönlü bir kişiliği bulunan Hâdimî'nin Arap dili ve edebiyatı, fıkıh, hadis, tefsir ve mantık gibi çeşitli alanlarda kaleme aldığı birçok eseri bulunmaktadır.²⁵ Hakkında yapılan araştırmalarda Hâdimî'nin 66 eseri

¹¹ Ahmet Cenap Kendi, "Ölümünün 10. cu Yılında Şair İbrahim Aczi Kendi", *Yeni Konya Gazetesi* (9 Ağustos 1975), 2; Feyzi Halıcı, "Üstat İbrahim Aczi Kendi'nin Ardından", *Sabah Gazetesi* (11 Ağustos 1965), 2.

¹² Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin, Esmâü'l-Mü'ellifin ve Asâru'l-Musannifin* (İstinsah ve Tashih İbnülemin Mahmud Kemal İnal-Avni Aktuç) (İstanbul: Maarif Basımevi, 1955), 2. cilt, 333.

¹³ Yaşar Sarıkaya, *Ebu Said el-Hâdimî: Merkez ile Taşra Arasında Bir Osmanlı Alimi* (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2008), 34.

¹⁴ Yaşar Sarıkaya, ilgili yerin ismini Pirluganda şeklinde vermiştir. Demirtaş'ın tespitlerine göre, ilgili yerin ismi Başbakanlık Osmanlı Arşivlerinde "Pirlevganda" şeklinde harekeli olarak verilmiştir. Orta Toroslarda yer alan, Osmanlı Döneminde Aladağ Kazası'nın merkezi olan Pirlevganda, Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra Hâdim'e bağlanmış ve 1930 yılında ismi Taşkent'e dönüştürülmüştür. Ramazan Demirtaş, *Hurufat Defterlerine Göre Osmanlı Döneminde Pirlevganda (Taşkent) Kazası Klasik Eğitim Kurumlarının Analizi* (Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 1-3.

¹⁵ Sarıkaya, *Ebu Said el-Hâdimî: Merkez ile Taşra Arasında Bir Osmanlı Alimi*, 45.

¹⁶ Hâdim, Konya Merkez Sancağına bağlı bir kaza merkezidir. Konya'nın güney batısında yer alan Hâdim, yumuşak bir havaya sahip olup tatlı su kaynakları bulunmaktadır. Ali Cevâd, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Târîh ve Coğrâfya Lugâtı (Kısm-ı Evvel Lugât-ı Coğrâfya)* (İstanbul: Kasbâr Matbaası, 1314), cild-i sâni, 356.

¹⁷ Tokat'a merbut Kazâbâdî'da (Kazova) dünyaya gelen Kazâbâdî Ahmed Efendi'nin doğum tarihi net olarak bilinmemektedir. Eğitimine doğduğu yerde başlayan Kazâbâdî; Âmidli Yusuf, Turhallı Osman, Zorluzâde Hasan ve Mehmed Efendi gibi hocalardan çeşitli ilimler tahsil etmiş; Süleymaniye Camisinde dersler vermiştir. Kütüphanesi-i Hümayun hocalığı Mekke-i Mükerrreme Kadılığı gibi çeşitli görevlerde de bulunan ve birçok öğrenci yetiştiren Kazâbâdî, 25 Rebü'lâhîr 1163/3 Nisan 1750 tarihinde dâr-ı bekaya irtihal etmiştir. Mustafa Öz, "Kazâbâdî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 25/120.

¹⁸ Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1333), I/296.

¹⁹ Sarıkaya, *Ebu Said el-Hâdimî: Merkez ile Taşra Arasında Bir Osmanlı Alimi*, 76-77.

²⁰ Müftüzâde ya da *Ayaklı Kütüphane* adıyla maruf olan Muhammed b. Yusuf el-Antâlî, 1112/1700 yılında dünyaya gelmiştir. İlk eğitimini babasından almıştır. Daha sonra Hâdimî'den eğitimine devam etmiş ve kendisini mantık, kelam ve fıkıh gibi klasik ilimlerde geliştirmiştir. İlmiye sınıfına mensup olan Yusuf el-Antâlî, 1212/1798 yılında vefat etmiştir. Sarıkaya, *Ebu Said el-Hâdimî: Merkez ile Taşra Arasında Bir Osmanlı Alimi*, 208-210.

²¹ Döneminde Aydın Vilayeti Saruhan Sancağı Gelenbe Kasabası'na nispetle Gelenbevî adıyla meşhur olan İsmail Efendi, 1143/1730 yılında mezkûr kasabada dünyaya gelmiştir. Gelenbevî, *Ayaklı Kütüphane* olarak bilinen Müftüzâde Mehmed Efendi'den dersler almış; 1204/1790 yılında kendisine Yenişehir-i Fenâr Mevleviyeti verilmiştir. Bu görevi sırasında dönemin şeyhülislamı Mustafa Efendi'nin eleştirilerine maruz kalmış ve bu eleştiriler sonucunda rahatsızlanarak 1205/1791 yılında vefat etmiştir. Gelenbevî'nin mantık, matematik ve kelam gibi çeşitli ilimlerde kaleme alınmış birçok eseri mevcuttur. Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, III/293-297; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmâni Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye* (İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1308), I/372.

²² Mustafa Efendi'nin oğlu olan Hafız İsmâil el-Konevî, Konya'da dünyaya gelmiştir. Halil es-Sûfî el-Konevî (öl. 1160/1747) ve Mustafa Maraşî gibi önemli âlimlerden dersler almış; eğitimini Hâdimî ve Abdülkerim el-Konevî'de (öl. 1150/1737) tamamlayarak İstanbul'da müderris olarak çalışmıştır. Konevî, 12 Safer 1195/7 Şubat 1781 tarihinde Şam'da vefat etmiştir. Sarıkaya, *Ebu Said el-Hâdimî: Merkez ile Taşra Arasında Bir Osmanlı Alimi*, 212-214.

²³ Sarıkaya, *Ebu Said el-Hâdimî: Merkez ile Taşra Arasında Bir Osmanlı Alimi*, 198-200.

²⁴ Sarıkaya, *Ebu Said el-Hâdimî: Merkez ile Taşra Arasında Bir Osmanlı Alimi*, 80, 242.

²⁵ Hâdimî'nin hayatı ve eserleri ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalardan bazıları şunlardır:

Abdullah Kahraman, "Ebû Saîd el-Hâdimî'nin Hayatı, Eserleri, İlmî Kişiliği ve Bazı Fikhî Görüşleri", *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* XVIII (2003), 147-168; Hasan Özer, "Ebû Saîd Muhammed Hâdimî'nin (v. 1176/1762) Hayatı ve Eserleri", *İslam Medeniyeti Araştır-*

tespit edilmiştir.²⁶ Hâdimî ailesi, 23 Eylül 1966 tarihinden itibaren Hâdim’de çeşitli etkinliklerle anılmaktadır.²⁷

3. Eserin Tanıtımı

Eser, Konya Yusuf Ağa Kütüphanesinde 42 Yu 10463 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. İbrahim Aczî Kendi, eserine “*Dünyaya Bakarak*” ismini vermiş ve eserde Hâdimî merhûmun mezarı karşısında söylenen şiirlerinin bulunduğunu belirtmiştir. Eserin, neden Hâdimî merhumun mezarı başında yazıldığına ilişkin herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Bununla birlikte eserin, Hâdim için önem arz eden ve bölgenin ilmî alanda mamur bir hâle gelmesinde önemli rolü bulunan Ebû Saîd Hâdimî merhûma duyulan saygı ve hürmetten ötürü kaleme alındığı iddia edilebilir. Tek nüsha ve müellif hattı olan eser, 150x100-125x85 mm ebadında tam bez ciltli olup 13 varaktır. Rika hattı ile kaleme alınmıştır. 16 saptırdan müteşekkildir. Aczî, eseri 1927²⁸ yılında Hâdim’de kaleme almıştır.

Eserin Başı:

‘İbret gözüyle bakıyorum şu dünyāya
Kulağ verip dinliyorum bu eşyāya
Kemâlde degil hep, zevâlde döner işâret
Bunda hikmet var, bunu dünyā görse gerek (1a)

Eserin Sonu:

Oynayan dil bir belâdır
Sâhte sözler bir cilâdır
Şanma ‘Aczî ‘uçalâdır
Bir yangın bu gelip çatsa gerek (13a)

3.1. Eserin Şekil Özellikleri

Aczî, dünya hayatının fani olduğu gerçeğinden hareketle toplumsal hayatta meydana gelen bzulmayı sert olarak nitelenebilecek eleştirel bir üslupla dile getirmiştir. Aczî’nin bu eleştirilerini bizzat tanışmadığı; fakat kendisinden etkilendiği anlaşılan Ebû Saîd Hâdimî’nin mezarı başında aldığı ilhamla yazması eserin dikkat çeken bir özelliğidir. Eserde dörtlük esasına göre ve hece ölçüsü ile kaleme

maları Dergisi 2/3 (Aralık 2017), 459-491; Hasan Özer-Mehmet Çaba, “Ebû Saîd Hâdimî ve Vezâifü’l-Mevtâ Adlı Eserinin Tahkik ve Tercümesi”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 13 (2009), 393-440; Mehmet Aydın, *Ebû Saîd Muhammed el-Hâdimî’nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri* (Ankara: Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006); Mustafa Taha Güler, *Hâdimî’nin Mecmau Tefâriki’l-Kelimât Adlı Eserinin Tahkiki* (İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015); Numan Hadimioğlu, *Hadim ve Hadimliler Bibliyografyası* (Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1983); Salih Göktepe, Ebû Saîd Muhammed el-Hâdimî ve Hadim (Konya: 1985); Veli Ertan, “Vefatının 211. Yılı Münasebetiyle Büyük Hâdimî Hayatı, Eserleri ve Tesirleri”, *İslâm Medeniyeti* 33 (1973), 39-44. Ayrıca “Osmanlı Fakih ve Mutasavvıfı Ebu Saîd Muhammed Hâdimî Sempozyumu” adıyla 9-10 Nisan 2010 tarihinde Konya’da bilgi şöleni de düzenlenmiştir.

²⁶ Sarıkaya, *Ebu Saîd el-Hâdimî: Merkez ile Taşra Arasında Bir Osmanlı Alimi*, 104.

²⁷ *Konya İl Yıllığı 1967* (Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara, ts.), 351.

²⁸ Eserin kapağında yazım yılının 1927 olduğu belirtilmesine rağmen “Toğsa Gerek” şiirinin son hanesinde Aczî’nin seksen yıllık hayatını yansıttığı bilgisinden hareketle esere 1927 yılında başlandığı, sonradan da şiirler eklendiği düşünülmektedir.

alınmış 13 şiir bulunmaktadır. Topluma dönük tenkit ve mesajlarını “*gerek ve -se/sa gerek*” redifiyle kaleme almış olduğu şiirler üzerinden ortaya koyan Aczî, söz konusu 13 şiirin isimlerini de kaydetmiştir.

Şiirlerin adı, dörtlük sayısı, ölçüsü ve durakları şu şekildedir:

Şiirin Adı	Dörtlük Sayısı	Ölçüsü	Durak
Görse Gerek	3	13'lü	5+8
Usansa Gerek	9	11'li	6+5
Tursa Gerek	4	11'li	6+5
Sönse Gerek	3	11'li ve 12'li	-
Aksa Gerek	5	11'li ve 12'li	-
Yansa Gerek	10	8'li	4+4
Olsa Gerek	13	8'li	4+4
Girse Gerek	9	*29	-
Egse Gerek	6	11'li ³⁰	6+5
Togsa Gerek	5	12'li ³¹	6+6
Ölüm Gerek	4	11'li	6+5
Mana Gerek	3	11'li	6+5
Yatsa Gerek	3	8'li ³²	4+4

3.2. Muhteva Özellikleri

Bu çalışmanın kapsamı nedeniyle Aczî'nin hayatına ayrıntılı olarak yer verilmemiştir; ancak onun eğitim ve çalışma hayatı boyunca gerek insanlarla birebir ilişkilerine gerekse bürokratik düzeyde pek çok olumsuz olaya şahit olduğu hatta bu olayların bazılarını bizzat yaşadığı belirtilmelidir. Bundan dolayı yaşamının bu yönünün şiirlerine yoğun bir şekilde yansımış olması hiç de şaşırtıcı değildir.

Yukarıda da geçtiği üzere Aczî, “*gerek ve -se/sa gerek*” redifini kullanarak müşahede ettiği zamanı; huy ve âdetlerin değişmesi, adaletin ortadan kalkması, küçüklerin hâl ve davranışlarının değişmesi, İslâm geleneğinde imandan bir parça olarak kabul edilen hayânın önemsenmemesi, düşüncelerin iyilikten uzaklaşması ve kazanılan kötü alışkanlıklar, insan-çevre ilişkisinin bozulup doğaya verilen zararın artması, manaya verilen ehemmiyetin kaybolup maddenin ön plana çıkması ve benzeri hususlar üzerinden değerlendirmiştir. Aczî'nin bizce dikkat çeken bir özelliği de zihninde yük oluşturan bu hususları tespit etmekle kalmaması, zaman zaman nasihat ve çözüm önerilerine de şiirlerinde yer vermesidir.

²⁹ Şiirin geneli 12'li hece ölçüsüyle yazılmakla birlikte 10'lu, 11'li ve 13'lü hece ölçüsüyle kaleme alınmış mısralar da bulunmaktadır.

³⁰ Şiirde 12'li hece ölçüsüyle yazılmış mısralar bulunmaktadır.

³¹ Şiirde 10'lu, 11'li ve 13'lü hece ölçüsüyle yazılmış mısralar bulunmaktadır.

³² Şiirde 9'lu, 10'lu ve 12'li hece ölçüsüyle yazılmış mısralar bulunmaktadır.

Aczî'nin zamanının insanlarına en sık yönelttiği eleştiri onların huy ve davranışlarının değişmesi, kötüye evrilmesidir. Ona göre daha önceden ahlaki olarak problemlili görülüp kaçınılan şeyler artık rahatça yapılmakta ve yaygınlık kazanmaktadır. Bunun sonucunda toplumda yalan, iftira, haset, kıskançlık gibi birçok olumsuz davranış ortaya çıkmış; insan ve toplum yapısı bozulmuştur. Ayrıca Aczî, kumar gibi kötü alışkanlıkların moda ve şeref vesilesi addedildiği bu zaman diliminde, insan neslinin bu gidişle felaketlere duçar olacağı yorumunu yapmıştır.

“*Ferdî ve içtimaî yapıda dirlik ve düzenliği, hakkaniyet ve eşitlik ilkelerine uygun yaşamayı sağlayan ahlâkî erdem*” olarak tanımlanabilecek olan adalet, kişinin dengeli olmasını ve ahlaki kemale erişmesini sağlamaktadır. Bu şekilde toplum hayatı içerisinde bulunan insanın davranışları, aşırıktan kurtularak dengeli bir hâl almaktadır.³³ Diğer taraftan adaletin tecelli etmediği toplumlarda fitne ve bozgunculuk artmaktadır. Aczî bu noktada doğru ve dürüst insanların bu duruma sessiz kalmasını da eleştirmiş; adalet için çaba gösterilmeyip mevcut durumun görmezden gelinmesinin toplumda bereketin azalmasına neden olduğunu vurgulamıştır. Ona göre dönemin yöneticileri de adaleti tesis edecek toplumsal problemlerle ilgilenmek yerine makam ve mansıp uğrunda hırsla kapılmış, memurlar uyanıklık yaparak kendi menfaatlerine göre hareket etmiştir. Toplumun fertleri ise böyle bir durumda kimden medet umacağını şaşırmıştır.

Aczî, toplum içerisinde yalnızca sorumluluk sahibi yetişkin bireylerin değil çocukların konumunu da ciddiye almıştır. Öyle ki yaşadığı dönemde çocukların hâl ve hareketlerinde meydana gelen değişim önemli problemlerin işaretidir. Çocuklar, aile üyelerine ve kendilerinden büyüklerine karşı saygısız davranmaya başlamıştır. Aczî, onların bu davranışlarına karşı şaşkınlığını satırlarına dökmekten kendisini alamamış ve dünyanın geldiği bu noktada çocuklarda müşahede edilen bu durumdan daha kötüsünün olamayacağını ifade etmiştir. Bu sorunların günden güne arttığını düşünen Aczî, yeni nesilden umudunun tamamen tükendiğini belirtmiştir.

Râgıb el-İsfahânî'nin “*nefsin çirkin gördüğü şeylerden rahatsız olup bu nedenle onları terk etmesi*”³⁴ şeklinde tanımladığı hayâ hadislerinde de sıkça temas edilen bir mümin özelliğidir. “*İman, yetmiş küsur parçadır. Hayâ da imandan bir parçadır.*”³⁵ ve “*Her dinin (kendine özgü) bir ahlâkı vardır; İslâm ahlâkı(nın özü) hayâdır.*”³⁶ buyuran Hz. Peygamber'den bu konuda nakledilen en çarpıcı hadis hiç şüphesiz “*İnsanlık, ilk günden beri bütün peygamberlerin üzerinde ittifak ettikleri bir söz bilir: Şayet utanmıyorsan, dilediğini yap!*”³⁷ rivayetidir. Aczî de yaşadığı bu dönemde hayâ duygusunun yok olup gittiğini ifade ederek bununla bağlantılı olarak yalanın yayıldığını, yapılan işlere hile ve ha-

³³ Mustafa Çağrı, “Adâlet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1988), 1/341-343.

³⁴ Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât fi Garibi'l-Kurân*, thk. Muhammed Halil Aytânî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 2010), “hyy”, 146.

³⁵ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc Müslim, *el-Musnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar bi Nakli'l-Adl 'ani'l-Adl ilâ Resûlillâh*, nşr. Muhammed Fuâd 'Abdulbâkî (Beyrut: Dâru 'İhyâi't-Turâsî'l-Arabî), “İmân”, 1/63. Çalışmada verilen hadislerin tercümeleleri *Hadislerle İslâm*'dan alınmıştır. Mehmet Emin Özaşar vd. (ed.), *Hadislerle İslâm* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. cilt, 2013), 217.

³⁶ Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Şâzânî İbn Mâce, *Sunenu İbn Mâce*, nşr. Heyet (Kahire: Dâru't-Te'sîl, 1435/2015), “Zühd”, 67 (No. 4182).

³⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmi'u'l-Musnedu's-Sahîhu'l-Muhtasar*, nşr. Muhammed Zuheyr en-Nâsîr (Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât, 1422/2001), “Edeb”, 78 (No. 6120).

ram karıştığını; ailelerin dağılıp, birlik ve sevginin ortadan kalktığıının altını çizmiştir. Ona göre tüm bunlar aynı zamanda kıyamet alametlerindedir.

Düşünce, davranış; davranış da düşünceyi tabi olarak etkiler. İnsanların davranışlarında meydana gelen değişimlere işaret eden Aczî'ye göre onların düşünceleri de değişmiş, çirkinleşmiştir. Kötü düşüncelere sahip insanların bulunduğu toplumda helal olmayan ilişkiler de açıkça ortaya dökülmeye başlanmış ve yaygınlaşmıştır. Bunun sonucunda da anne babası belli olmayan bir neslin ortaya çıkması kaçınılmazdır.

Aczî'nin değindiği bir başka konu da cahil ve bilgisiz insanların sözünün muteber kabul edilmesi, dini istismar eden insanların gitgide artarak toplumda itibarlı bir konuma gelmiş olmalarıdır.

Mananın olmadığı hiçbir şeyin anlamının olmadığını belirten Aczî, sözün ehemmiyetini yitireceğini; mananın bir köşeye itileceğini bu durumun da ahlakı alt üst edeceğini belirtmektedir.

Aczî'nin şiirlerinde işaret ettiği bir başka problem ise insanın doğa ile olan ilişkisidir. Ona göre insan haddini aşarak doğaya zarar vermiş, bunun neticesinde de üretim azalmıştır. Bu soruna köyden kente göç faktörünün de eklenmesi ile kıtlık meydana gelecektir. Aczî, bu durumun topluma yansımalarına da temas etmiştir. Anlaşılan o ki Aczî, gıda elde etmede yaşanılacak sorunların insanlar arası ilişkileri ve toplum yapısını olumsuz etkileyen önemli hususlardan biri olarak kabul etmiştir ve ona göre bu durumun sonucunda da insanlar yalnızca karınlarını doyurabilmek için birbirleriyle mücadele eder bir hâle gelmiştir.

Yukarıda zikredilen bütün problemlerin Aczî'nin ruhunda derin izler bıraktığı aşikârdır. Ancak o, ilim irfan sahibi kimselerin birbirlerini eleştirmekten dünyanın ve insanların hâline bigâne kalmasının, gerek müşahede ettiği gerekse bizzat tecrübe ettiği bu hususlardan daha kötü olduğunu ifade etmiştir. Öyle ki vasıfsız kimseler meydanlara çıkıp düşüncesizce sözlerini sarf ederken gerçek ulema bir köşeye çekilmiş, bilgisiz kişiler âlim gibi görünür olup topluma öğütlerde bulunmaya başlamış ve böylece dünya harap bir hâle dönüşmüştür.

Aczî, insanların ahlaki özellikleri hiçe saydığı ve söz konusu problemlere yenilerinin eklenerek yaygınlık kazandığını düşündüğü bu dünyadan giderek ümidini kaybetmiştir. Aslında insanoğlunun yaşanılan bu olumsuzluklardan ders alması gerektiğini vurgulayan Aczî, Allah tarafından ahiret gününde tüm davranışların hesabının sorulacağını hatırlatmış; insanların bu ahlaki hususlara dikkat etmediği takdirde Allah'ın cezalandırmasının yakın olduğunu belirtmiştir.

Bir toplumda eleştirileriyle dikkat çeken bazı şahısların, söz konusu eleştirilerini yüksek sesle ve vurguyla dile getirmesinin şöhret veya makam elde etme amacı taşıdığı düşünülebilmektedir. Aczî, tespit ettiği bu problemleri eserlerine yansıtma tavrının bu şekilde değerlendirilmesinin önüne geçmek istemiş; bu hususları bazen sert bazen de daha yumuşak bir üslupla dile getirmeyi asla makam, mevki veya ün elde etme gayesiyle yapmadığını vurgulamıştır.

SONUÇ

Eleştiri, herhangi bir şeyin olumlu veya olumsuz yönlerini ortaya koymak ve bu özellikleri değerlendirmek olarak tanımlanabilir. Yapıcı bir eleştiri, hem bireyin hem de toplumun farkında olduğu ya da olmadığı hususları/problemleri daha açık bir şekilde görebilmesini sağlar. Bu yönüyle değerlendirildiğinde ideolojik ve taassuptan uzak bir eleştirinin ilgili birey ya da toplumun eksik yönlerini görmesine hizmet ettiği ve toplumu daha güçlü kılma adına fırsatlar sunduğu ifade edilebilir.

İbrahim Aczî Kendi, 84 yıllık bir ömür sürmüştür; bu hayat serüveninde tanıklık ettiği olayları eleştirmiş ve eserlerinde bu eleştirilere yer vermiştir. Aczî'nin eleştirilerinde keskin bir dil kullandığı ve doğru olarak addettiği şeyleri çekinmeden söylediği göze çarpmaktadır. Onun eleştirilerinde kişisel çıkarlardan çok toplumsal ve ahlaki çıkarlara önem verdiği ve toplumun menfaatlerini ön planda tuttuğu görülmektedir. Aczî'nin bu eleştirilerdeki amacının toplumsal farkındalık yaratarak toplumun sosyo-kültürel değerlerini korumaya çalışmak, huzur ve düzenin korunması sağlamak olduğu söylenebilir. Makalede konu edilen küçük bir risâle hacmindeki *Dünyaya Bakarak* isimli eser de bu amaca hizmet etmektedir. Aczî, söz konusu eserinde, Konya ve çevresi özelinde toplumun ve insanlığın içinde bulunduğu kültürel ve ahlaki durumunun bir panoramasını sunmuştur. O, kültürel değerlerin ve hayatın tahrip edilmesine karşıdır. İçinde bulunduğu toplumda yalan, iftira, haram yeme, aile kurumunun dağılması, zina ve buna bağlı olarak soy belirsizliğinin ortaya çıkması, birlik ve beraberliğin ortadan kalkması, otoritenin hatalı uygulamaları ve bu uygulamalar sonucunda ortaya çıkan olumsuz durumlar, ulemanın meydana gelen problemlere karşı sessiz kalıp cahillerin sesini yükseltmesi, birtakım popüler saiklerle iffetin yok sayılması, küçüklerin büyüklerine saygı göstermemesi gibi birçok bireysel ve toplumsal problemlere değinmiştir. Aczî bu eserinde, problemlere çözüm önerisi sunmaktan ziyade içinde bulunduğu toplumun bir fotoğrafını çekmek; bu gibi ahlaki yozlaşmanın devam etmesi neticesinde ülkenin harap olacağını; toplumun zulüm, mihnet ve felaketlerle karşı karşıya kalacağını vurgulamak istemiştir. Genç neslin içinde bulunduğu durumdan hareketle onlara umut bağlanmayacağını dile getiren Aczî, şiirlerinde bu hususlara temas ederek bir anlamda âlimlerin üstlenmekten korktuğu bir vazifeyi kendi gücü yettiğince yerine getirmeye çalışmıştır.

Eserin Transkribesi ile İlgili Dikkat Edilen Hususlar

- 1- Eserin transkribe edilmesinde *İsnad 2. Edisyon*'un çeviri yazı alfabesi kullanılmıştır.³⁸
- 2- Varak numaraları sayfa kenarında köşeli parantez “ [] ”içerisinde verilmiştir.
- 3- Metinde yanlış yazılan kelimelerin doğru yazımı metne alınmış, yanlış yazımı dipnotta belirtilmiştir.

³⁸ İsnad 2. Edisyon çeviri yazı alfabesi için bakınız: <https://www.isnadsistemi.org/guide/isnad2/akademik-yazim/25-ceviri-yazi-alfabesi-transkripsiyon/>

4- Aczî, Farsça terkipleri kelime sonuna eklediği ع sesi ile vermiştir. Bu durumlarda ilgili kullanım belirtilmiştir.

5- Arapça ve Farsça kelimelerin yazımında İsmail Ünver'in "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler"³⁹ adlı çalışması esas alınmıştır.

6- Eserde hoca kelimesi (خواجه), خوجه şeklinde yazılmıştır. İlgili kelime tarafımızdan "hoca" şeklinde çeviriyazıya aktarılmıştır.

7- Metin içerisinde tasarrufta bulunan kısımlar [] içerisinde verilmiştir.

8- Metinde kullanılan noktalama işaretleri müellife ait olup bu konuda tarafımızca herhangi bir tasarrufta bulunulmamıştır.

ESERİN METNİ

[1a]

Görse Gerek

1 'İbret gözüyle bakıyorum şu dünyāya
Kulağ verip diñliyorum bu eşyāya
Kemālde degil hep, zevālde döner işaret
Bunda hikmet var, bunu dünyā görse gerek

2 Bütün çiçekler, yeşil ağaçlar ser-nigün
Maḥzün hep maḥzün, insān şuçile gün-ā-gün
Degil miḥverde, başka dönüyor şu'un
Bu hālde cihāñ, bir zevāle erse gerek

3 Vardır bilenler 'Aczî diñle sen yorulma
Kur'an bunları söyler ey hocam tarılma
Bomboş lâflarla idrāke perde gerilme
Ber-bād insānlık ahlāk geri tursa gerek

[1b]

Uşansa Gerek

1 Bir birinden insān uşansa gerek
Hüysuzluk hep böyle boşansa gerek
Şālih zebün şakī eşrāf olunca
Ülke ḥarāb, ḥarāb donansa gerek

³⁹ İsmail Ünver, "Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Derneği Dergisi* 9/1 (1993), 51-89.

-
- 2 ‘İlim cehle cāhil söze qarışır
Fitne fesād birbiriyle görüşür
Şu ‘ūr söner gelir zūlmet erişir
Varsa ‘ālim bu dem utansa gerek
- 3 Hākım egri maḥkūm tođru olursa
Hep fenālar bir araya gelirse
Arada ḥaḳ, yazıḳ yetīm ḳalırsa
Ḳan ḳitāle, zemīn boyansa gerek
- 4 Yalan bir şāh, gibi işe girince
‘Aḳılları bu ḥāl bozup yorunca
[2a] Sefillere bu ḥāl meydān verince
Herkes boynun egip inansa gerek
- 5 Hāḳ ḥaḳīḳat ḳalır ise yerlerde
Bereketler tükenecek ḳırlarda
Ṭolar ṭaşa[r] ise sefīh bārlarda
Yıḳıl ber-düş ser-best ṭolansa gerek
- 6 Söz ayağa ḥased güce gelince
İş başına ḥā’ in üşüp ṭolunca
Ber-düş ḥırsız birbirini bulunca
Ḥaḳ ye’ ise düşüp yamansa gerek
- 7 Vefā söner öz mağşūş olarak
Şuşacaḳdır, ‘aḳıl bir ḥoş olarak
Nice ḳafā⁴⁰ gezer ser-ḥoş olarak
Her ḳapıya miḥnet dayansa gerek
- [2b] 8 Āmir ḥarīş me’ mūr tilki olursa
Bu sersemlik böyle revāç bulursa
İnsānođlu bu ḥāllerde ḳalırsa
Nice kimse nā-çār dilense gerek

⁴⁰ Metinde kelime “قافا” şeklinde yazılmıştır.

9 ‘Aczī bunlar günden güne olmağda
Ağır ağır acı çile tolmağda
Hayāt sönüp ümīd gücü şolmağda
Daha neler, neler uyansa gerek

[3a] Tursa Gerek

1 Faķīr girer çuldan yırtıķ ‘abāya
Hırlar evlād köpek gibi babaya
Hayā kalkar kızlar düşer sevdāya
Buna çāre geri geri tursa gerek

2 Çocuklar hep terbiyesiz olacaķ
Büyüklere hürmet hissini silecek
Gün geçdikçe böyle nesil gelecek
İnsānoğlu daha neler görse gerek

3 Yalan, talğa küheylān bir at olur
Gide gide dirlik böyle māt olur
Uşlularınñ beli iki kat olur
Zamāñ böyle acı devr sürse gerek

4 Hīle harām ara yere girince
Hāşıl olur işte böyle sürünce
Yarın Hakk’ınñ dīvānına varınca
‘Aczī der ki Hāķ bunları şorsa gerek

[3b] Sönse Gerek

1 Fitne ile nice hāne sönse gerek
Bütün diller buzlar gibi tınsa gerek
Māddī⁴¹ çāre kār eylemez buna hīç
Keskin ma‘nā lāzım buna dense gerek

⁴¹ Metinde kelime “ماددى” şeklinde yazılmıştır.

-
- 2 Birlik sevgi kalker bu dem aradan
Ġazab eder böyle yere Yaradan
Virāñ olur nice şehir çirādan
Zemīn bütün al kanlara yunsa gerek
- 3 Gidişāta bakar ‘Aczī söylenir
Böyle yerde ‘aceb kimler eglenir
Kıyāmete ‘alāmet bu neylenir
Virāñeye bir gün baykuş kónsa gerek
- [4a]** Aksa Gerek
- 1 Acı şular taşıp yer yer aksa gerek
Tatlı şular kendilerin çekse gerek
Şak şak olup bütün yerler yarılacak
Acı zehir gizli buhār çıkısa gerek
- 2 Korkunç yıldız şallanarak toğunca
Feryād figān semālara ađınca
Gökden yere taşlar inip yağınca
İnsān eli bu miñneti dikse gerek
- 3 Mağrūr tutar kof başını havāda
Ađlar iken nice yeřim yuvada
Ĥayvānlara yaylım kalmaz şahrāda
Zī-rūh belin, işte bu hāl bükse gerek
- 4 Bu dünyāyı bir şancı var tutacak
Güneş dönüp şular yere batacak
[4b] Hep varlıklar haşlanarak yatacak
Tañrı tekrār hayāt şuyu dökse gerek

5 Ağırlaşır başlar bed-ter cefâdan
Bunuñ için eşer qalmaz vefâdan
'Aczî söyler atmaz bunu kafâdan⁴²
Herkesleri acı qasvet şıksa gerek

[5a] Yansa Gerek

1 Bir âteş var yansa gerek
Dünyâ zulme qansa gerek
Harîş hırşî kovalarken
Mülke zehir şunsa gerek

2 Tañrı baqar 'amellere
Şunu şunar emellere
Fare düşer temellere
Nice ışık sönse gerek

3 Şerli başlar üreyecek
Bir çok piçler türeyecek
Şeytân çıkıp yürüyecek
İylik garîb dinse gerek

4 Cāhil nā-dān söz alacaq
Qadın kızlar sâz çalacaq
Hayāsızlar yüz bulacaq
Şeytân ilhām şunsa gerek

[5b] 5 Qurtlar çobān insān qoyun
Belirecek nice oyun
Bir gömlege derler şoyun
Yerler qanla boyansa gerek

⁴² Metinde kelime "قافا" şeklinde yazılmıştır.

-
- 6 Yer yer zemīn şallanacađ
Şahte işler dallanacağ
Nice ma'şūm yollanacađ
Harām kazanç yense gerek
- 7 Şahte şeyhler belirecek
Nice kadın delirecek
Nāmūs böyle serilecek
Buna zikir dense gerek
- 8 Hile girer edālara
Göz konacađ gıdālara
Āh-ı⁴³ fiğān şadālara
Dilden dile inse gerek
- [6a] 9 Sefih fāsık dānā olur
Hā'in zengin a'lā olur
Nice nice belā olur
'İlim cehle dönse gerek
- 10 'Aczī gezer şöhret bilmez
Sözlerini kimse almaz
Böyle yıllık dirlik olmaz
Ma'nevī ses inse gerek
- [6b] Olsa Gerek
- 1 İnsān zelil olsa gerek
Nice zulüm gelse gerek
Bir dem var ki yağlaşıyor
İyiler hep ölse gerek

⁴³ Metinde kelime "أهى" şeklinde yazılmıştır.

-
- 2 Nice h aller olur tařkın
Kadın hırçın erkek şaşkın
Yolu řařmıř olmuř düřkün
Buna řeyt n gülse gerek
- 3 Biri ađlar biri güler
Biri fare řandık deler
H 'in t rmaz ipliđi iler
Yađın bel  bulsa gerek
- 4 Ahl k söner h ylar yalıđ
Edeb ölür hay  silik
 unki tende har m ilik
Dirlik böyle şolsa gerek
- [7a] 5 Kömür moda şeref olur
Nice dirlik telef olur
Buna 'iffet hedef olur
'Ađıl bunu bilse gerek
- 6 Kan ar eksik  l ulecek
İns n nesli k  ulecek
Ekin gibi biçilecek
D ny  sitem şalsa gerek
- 7 Ağın eder ins n k rsız
Büyük argın küçük ' rsız
Bir çok sözler çıka yersiz
Herkes fiřka şalsa gerek
- 8 S hte fikir yazılacak
H ylar 'adet bozulacak
Mez rlar hep kazılacak
C ndan ins n bilse gerek

-
- [7b] 9 Haseb neseb hîçdir dilde
Edeb kalır yarı yolda
Râhat degil balık gölde
‘İllet böyle şalsa gerek
- 10 Köyler şehre aqın eyler
Bunlar kıtlık yakın eyler
Verem çıkar şalkın eyler
Kıran çäre olsa gerek
- 11 Kız tolaşır paşlık ile
Oğlan gezer ışlık ile
Dönüşleri pislik ile
Bunu zamân silse gerek
- 12 Söylenen söz duyulmazsa
İyi yola uyulmazsa
Sefâhete toyulmazsa
Nice güller şolsa gerek
- [8a] 13 ‘Aczî söyler görür işi
Kâbâhatiñ kimdir başı
Kasvet aldı tağı taşı
Bir felâket gelse gerek
- [8b] Girse Gerek
- 1 Ğidâ için cāñ telâşa girse gerek
İnsāñ kendin teleflere verse gerek
İnsāñ günden güne ezilecek
Yaşayanlar nice acı görse gerek
- 2 İşler fenâ aşlar zora çekilince
Bütün yerler kazılarak egilince
Kadın kızdān hayā şuyı dökülünce
Gizli zinā, açık hüküm sürse gerek

-
- 3 Hācı hoca birbirine yan bakar
Ara yerde kāmīl olan cān çeker
Hīçden hīçe kuduz kātīl kan döker
Her yerleri acı zulüm şarsa gerek
- 4 Ğıdā hasta muzır hem de tıķız olur
Kadınlarda tođan çocuk ekiz olur
Fenā lāflar ağızlarda saķız olur
İnsān böyle birbirine ķarsa gerek
- [9a] 5 İnsān hırşı tağda taşda ağaç koymazsa
Çalar çarpar yine ķarnı toymazsa
Büyük küçük birbirini şaymazsa
Bereket kalkıp geri geri tırsa gerek
- 6 Ađlāk ezel bir ķānūndur yerinde
Bozulursa ađlāk eger seyrinde
Kānūn sözü kalır bī-hūş derinde
İşte bu ān ‘aķılları yorsa gerek
- 7 Vara vara herc ü merce şapar yollar
Söz tutulmaz ğarīb kalır şuşar diller
Böyle olur Hāk bilmeyen ‘āşī kullar
Maşşerde Hāk halka hesāb şorsa gerek
- 8 Bilmem vaķit bilmem zamān yaklaşdı
Bütün insān birbirine taķlaşdı
Fitne fesād el şıķarak koķlaşdı
Bir hüküm var ansız şona erse gerek
- [9b] 9 ‘Aczī söyler eşyalarıñ zārından
‘Aķıl için yol bellidir yarından
Şanmayalım bu sözleri ķarından
Bir gün var ki Hāk perdeyi yarsa gerek

-
- [10a]** Egse Gerek
- 1 Nice cāhil gelip kürse çıkararak
Dürlü düzen lâfla cānlar yakarak
Fevz ü şalāh yuvasını yıkararak
Fikirilere mağşüş fesād egse gerek
- 2 Kāfādan⁴⁴ söz fırlanarak atarsa
Yılık yersiz çürük lâflar şatarsa
Zihinlere yañlış tohūm katarsa
Birlik sağlık edeb ezā çekse gerek
- 3 Aşıl ‘ālim bucaqlarda kalacak
Sāhte ‘ālim çıkıp yüze gelecek
Nāziq dünyā böyle harāb olacak
Bu zemīne dürlü miḥnet çekse gerek
- 4 Yersiz sözler dimāğlarda yer tutar
Nefs-i dellāl aldığını tez şatar
- [10b]** Bunda aḥlāk cāmuz gibi loş yatar
İnsānlığıñ bu ḥāl belin bükse gerek
- 5 Hūy sārīdir tezce serper illere
Şeytān şunar bozuk lâfi dillere
Böyle düşer insān fenā yollara
Bu yol dā’im herc [ü] merce batsa gerek
- 6 Tañrı ismi unutulur şapıqlarda
Eşrāf süsü zāhir olur çopuqlarda
Ḥayā ipi kırılır hem topuqlarda
‘Aczī o dem kasāvet yutsa gerek

⁴⁴ Metinde kelime “قافا” şeklinde yazılmıştır.

-
- [11a]** Toğsa Gerek
- 1 Çocuklarda yönsüz şā‘ir toğsa gerek
Fenā taşvīr herze fikir şağsa gerek
Tağlar deñiz, deñizler bāğ sözlerde
Hoş görenler buna boyun egse gerek
- 2 Söz ayağa düşüp ezilecek
Edebiyāt nāmı kalķıp bozulacak
Ma‘nā ölüp nice herze yazılacak
Alt üst edip ahlākı bu boğsa gerek
- 3 Fenālıǵı diller eger başlar biçer
Dil-berler de yosmalanıp bāde içer
Öyle dem ki beyāz⁴⁵ günler ara geçer
Bu ān gökden ızıl yaǵmur yaǵsa gerek
- 4 ‘Aczī söyler seksen yılın özünü
Süzer çünkü bu demlerin sözünü
Hırs bürümüş herkeslerin gözünü
Bir ān var ki onlar baǵrın oğsa gerek
- [11b]** 5 Yalan sözler güneş olur parlarsa
Hayāt hañçer olup ‘aķılları zorlarsa
İnsānlıǵı cendereye orlarsa
İnsān eli kendi başın dögse gerek
- [12a]** Ölüm Gerek
- 1 Bir yuvadır ‘izzet-i⁴⁶ vaṭan pislenmez
Bu bir gülşen fenā hisle hislenmez
Ocağ degil baca degil islenmez
İslenirse hayāt olmaz ölüm gerek

⁴⁵ Metinde kelime “بياز” şeklinde yazılmıştır.

⁴⁶ Metinde kelime “عزتی” şeklinde yazılmıştır.

-
- 2 Ḥaḫ yoludur vaṭan işi ḥaḫ ister
 Zulmet degil her işlerde aḫ ister
 ‘Adāletle süslü şeref ṭāḫ ister
 Bunuñ ğayrı olur ise zulüm gerek
- 3 İnsānoğlu birbirini tıtmazsa
 Tıoğru yol üstünde ğitmezse
 Yuvasında bir kuş rāḥat yatmazsa
 Bunuñ soñu bir āteşli yalım gerek
- 4 Āh ey ‘Aczī neden böyle görürsüñ
 Çünki dā’im aḥvel içi tıurursüñ
 Ḥisler alır yine ḥisse verirsüñ
 Bunu bilmek için ayrı ‘ilim gerek

[12b]

- Ma‘nā Gerek
- 1 Mādde⁴⁷ ile sāde işler yürümez
 Ma‘nā ile olan şeyler çürümez
 Metīn olur buzlar ğibi erimez
 Başda ‘ilm hem de ḳavī ma‘nā gerek
- 2 Sāḥte ğurūr, ğaflet şaḳın iş vermez
 Yılıḳ edā ḳuru çalım aş vermez
 Bu ḥislerle olan işler baş vermez
 Bu yollarda ‘ārif kāmīl dānā gerek
- 3 Boş ğılıfla dönüp tıurur illerde
 Yaldızlı lāf ser-māyedir dillerde
 İnsānlar hep düşmüş egri yollarda
 ‘Aczī der ki vaṭan için sevdā gerek

⁴⁷ Metinde kelime “مادده” şeklinde yazılmıştır.

-
- [13a] Yatsa Gerek
- 1 İnsân dili insân dili
Şavuran o fitne yeli
Şoldurmuşdur nice gülü
Böyle diller yer altına yatsa gerek
- 2 Dil bir zehir devâsı yok
Kemâliñ düzer vefâsı yok
Fesâd şaçar şafâsı yok
Bir gün var ki böyle zemîn batsa gerek
- 3 Oynayan dil bir belâdır
Sâhte sözler bir cilâdır
Şanma ‘Aczî ‘uçalâdır
Bir yangın bu gelip çatsa gerek

[13b] Sayfa boştur.

KAYNAKÇA

- Ali Cevâd. *Memâlik-i Osmâniyye'nin Târîh ve Coğrâfya Lugâtı (Kısm-ı Evvel Lugât-ı Coğrâfya)*. İstanbul: Kasbâr Matbaası, cild-i sâni, 1314.
- Aydın, Mehmet. *Ebû Sâid Muhammed el-Hâdimî'nin Hayatı, Eserleri ve Tasavvufî Görüşleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Bağdatlı İsmail Paşa. *Hediyyetü'l-Ârifîn, Esmâü'l-Mü'ellifîn ve Âsâru'l-Musannifîn*. (İstinsah ve Tashih İbnülemin Mahmud Kemal İnal-Avni Aktuç). İstanbul: Maarif Basımevi, 2. cilt, 1955.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmi 'u'l-Musnedu's-Şahîhu'l-Muhtasar*. nşr. Muhammed Zuheyr en-Nâsır. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavki'n-Necât. 1422/2001.
- Bursalı Mehmed Tahir. *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, I-III cilt, 1333.
- Ceylan, Serdar. “İbrahim Aczi Kendi (1883-1965)”, *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar Vefatının 50. Yılında İbrahim Aczi Kendi (1883-1965) Özel Sayı 15/18* (Haziran 2015), 274-277.
- Çağrı, Mustafa. “Adâlet”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 1/341-343. İstanbul: TDV Yayınları, 1988.
- Çelik, Ahmet. *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Konya Öğretmenleri*. Konya: Konya Belediyesi Kültür Yayınları 414, 2020.

-
- Demirtaş, Ramazan. *Hurufat Defterlerine Göre Osmanlı Döneminde Pirlevganda (Taşkent) Kazası Klasik Eğitim Kurumlarının Analizi*. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Ertan, Veli. “Vefatının 211. Yılı Münasebetiyle Büyük Hâdimî Hayatı, Eserleri ve Tesirleri”. *İslâm Medeniyeti* 33 (1973), 39-44.
- Göktaş, Salih. *Ebû Said Muhammed el-Hâdimî ve Hadim*. Konya: 1985.
- Güler, Mustafa Taha. *Hâdimî'nin Mecmau Tefârîki'l-Kelimât Adlı Eserinin Tahkiki*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2015.
- Hadimioğlu, Numan. *Hadim ve Hadimliler Bibliyografyası*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1983.
- Halıcı, Feyzi. “Üstat İbrahim Aczi Kendi'nin Ardından”. *Sabah Gazetesi* (11 Ağustos 1965), 2.
<https://www.isnadsistemi.org/guide/isnad2/akademik-yazim/25-ceviri-yazi-alfabesi-transkripsiyon/>
- İbn Mâce, Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Ğazvîni. *Sunenu İbn Mâce*. nşr. Heyet. 4 Cilt. Kahire: Dâru't-Te'şîl, 1435/2015.
- Kahraman, Abdullah. “Ebû Saîd el-Hâdimî' nin Hayatı, Eserleri, İlmî Kişiliği ve Bazı Fikhî Görüşleri”. *DEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi* XVIII (2003), 147-168.
- Kendi, Ahmet Cenap. “Babam İbrahim Aczi Kendi”. *Memleket Gazetesi* (30 Mayıs 2018).
<https://www.memleket.com.tr/babam-ibrahim-Aczî-kendi-25755yy.htm>
- Kendi, Ahmet Cenap. “Ölümünün 10.cu Yılında Şair İbrahim Aczi Kendi”. *Yeni Konya* (9 Ağustos 1975), 2.
- Kendi, İbrahim Aczî. *Dîvân-ı 'Aczî*. Konya: Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 10437, 1a-356b.
- Kendi, İbrahim Aczî. *Hayâl Bâhçesi ve Hayâtım*. Konya: Yusuf Ağa Kütüphanesi, 42 Yu 11761, 1932, 1. cilt.
- Konya İl Yıllığı 1967*. Ankara: Güzel Sanatlar Matbaası, ts.
- Mehmed Süreyyâ. *Sicill-i Osmânî Yahud Tezkire-i Meşâhir-i Osmâniyye*. İstanbul: Matbaa-i Âmire, I. cilt, 1308.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc. *el-Musnedu's-Şaîhu'l-Muhtaşar bi Nakli'l-'Adl 'ani'l-'Adl ilâ Resûlillâh*. nşr. Muhammed Fuâd 'Abdübâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru 'İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî.
- Öz, Mustafa. “Kazâbâdî”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/120-121. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Özağşar, Mehmet Emin vd. (ed.). *Hadislerle İslâm*. 7 cilt. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 4. Basım, 2013.
- Özer, Hasan. “Ebû Saîd Muhammed Hâdimî'nin (v. 1176/1762) Hayatı ve Eserleri”. *İslam Medeniyeti Araştırmaları Dergisi* 2/3 (Aralık 2017), 459-491.
- Özer, Hasan-Çaba, Mehmet. “Ebû Saîd Hâdimî ve Vezâifü'l-Mevtâ Adlı Eserinin Tahkik ve Tercüme-

si”. *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi* 13 (2009), 393-440.

Râgıb el-İsfahânî. *el-Müfredât fî Garibi'l-Kurân*. thk. Muhammed Halîl Aytânî. Beyrut: Daru'l-Ma'rife, 2010.

Sarıkaya, Yaşar. *Ebu Said el-Hâdimî: Merkez ile Taşra Arasında Bir Osmanlı Alimi*. İstanbul: Kitap Yayınevi, 1. Baskı, 2008.

Tiyek, Muhammet Akif. “İbrahim Aczî Kendi Bibliyografyası”. *ATEBE Dergisi* 6 (Aralık 2021), 175-191. <https://doi.org/10.51575/atebe.1023317>

Uz, Mehmet Ali. *Konya Kültürüne Hizmet Edenler*. Konya: Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 48, 2003.

Ünver, İsmail. “Çeviriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”. *Türkoloji Derneği Dergisi* 9/1 (1993), 51-89.

Eserden Örnek [1a]:

